

УДК 378]:81:504

DOI: 10.31376/2410-0897-2023-1-51-257-271

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКОЛОГІЯ – МАРГІНАЛЬНИЙ НАПРЯМ МОВОЗНАВСТВА: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ З ПОЗИЦІЙ ЕКОЛОГІЇ

Рудишин Сергій Дмитрович

доктор педагогічних наук, кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і
методики викладання природничих дисциплін

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: rud-sd@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-4483-9209

У статті наведено огляд теоретико-методичних підходів лінгвістів, психологів, філософів до формування терміносфери лінгвістичної екології – маргінального напрямку мовознавства, який вивчає взаємозв'язок між мовою та навколишнім середовищем, який базується на тому, як люди поводяться з природним світом під впливом думок, концепцій, ідеологій та світоглядів, які виражаються мовою. Автор зробив критичний огляд термінів «екосистема мови», «біолінгвістична традиція»; вказано на потенційні негативні ризики адаптації біоморфних метафор у мовну політику, оскільки об'єктивізація, перерахування та біологізація мов робить їх природними об'єктами, а не культурними артефактами. Акцентовано, що екологічний термін є елементом екологічної терміносфери, називає спеціальне поняття і вимагає чіткої дефініції. Збереження первинного науково-природничого змісту понять «екологія», «екосистема» є необхідним, оскільки розв'язання екологічних проблем потребує визначення й інтенсифікації тих напрямів досліджень, де можна віднайти шляхи природовідповідного існування людства. Вказано на перспективність практичного застосування екологічного дискурсу у викладацькій практиці, лексикографічній роботі, формуванні за «принципом доповнювальності» у носіїв мови *soft skills* у вигляді культури мови, національної єдності, екологічних цінностей.

Ключові слова: лінгвістична екологія, екосистема мови, терміносистема, екологічний дискурс, екологія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сьогодні потребують нагального розв'язання дві найголовніші науково-політичні проблеми людства – екологічна безпека і продовольство (їжа). Усі інші – соціальні, економічні, енергетичні, демографічні, проблеми сучасних технологій – безпосередньо або опосередковано пов'язані з ними. Звідси, екологічна проблематика і термінологія набуває особливого сенсу в таких галузях знань як гуманітарні, соціальні і поведінкові науки, інформаційні технології, в яких стає спеціальною терміносферою, засобом вираження професійних і соціальних проблем у вигляді маргінальних термінів, зокрема: *екологія мови* (Naugen, 1972; Жуковська, 2011; Ключко, 2017; Куца, 2021; Мірченко, 2014; Радю, 2013; Розмаріца, 2004; Сербенська, 2002; Тараненко, 2021; Троян, Кантаржи, 2019; Finke, 2013; LeVasseur, 2015 та ін.); *екологія душі* (Пестунов, Стеценко, 2009); *духовна екологія* (Марван, 1993); *екологічна справедливість* (Гардашук, 2005); *екосистема творчої діяльності* (Самохіна, 2019); *екосистема програмного забезпечення* (Сидоров, Гріненко, 2014); *екологія перекладу* (Морозова, 2015, с. 259); *електронна екосистема управління освітніми процесами* (Кветний, 2022); *гендерний вимір екологічної комунікації* (Карпенко, 2006) та ін.

Поява зазначеної терміносфери виявила її зворотний вплив на розуміння в соціумі понятійно-категоріального апарату класичної екології. Причини і механізми виникнення й функціонування нових термінів дослідила Т. Стасюк, яка зазначає: «Соціокогнітивне термінознавство як новий лінгвістичний напрям розвивається на постулатах соціолінгвістики, когнітивної лінгвістики (когнітивної семантики) й термінознавства, досліджує виникнення й функціонування терміна в соціальному контексті, враховуючи людську когніцію (наївне / фахове пізнання, наукову / професійну категоризацію і концептуалізацію)» (Стасюк, 2020).

Отже, є підстави стверджувати, що за зазначеним механізмом відбувається трансформація екологічних термінів у лінгвоекотологічні, і смисл останніх відбиває вже нові способи людського мислення, життєдіяльності та орієнтації людей у світі. Зокрема, спостерігаємо таке: терміни «екологія», «екосистема» як наукові мовні одиниці в межах «рідної» терміносфери екології, в результаті трансформацій (запозичення, імпорту інших понять та їх концептуальної спеціалізації) метафорично транскрибуються на мову лінгвоекотологів як чистота (відсутність забруднень), надійність, збалансованість (Halliday, 2001); термін «біорізноманіття екосистеми» формалізується як «різноманіття мов екосистеми», «білінгвістичне різноманіття» (Fill, 2000; LeVasseur, 2015; Nettle, Romain, 2002). До того ж лінгвоекотологічний концепт пропонує застосовувати методи екологічного аналізу, екологічної оцінки, екологічного моніторингу в мовній сфері з метою побудови шкали екологічності й формулювання критеріїв оцінювання стану мови (Еколінгвістика, 2020, с. 5); обґрунтовує можливість керування екосистемою як технічним пристроєм (Сидоров, Гріненко, 2014) та ін.

Характерним прикладом такої трансформації є поява нового терміна – «екосистеми програмного

забезпечення», який запропонували науковці Національного авіаційного університету. Зазначену екосистему розуміють як систему систем, утворену взаємодією автономних відкритих підсистем технічного, природного, соціального та економічного походження, пов'язаних між собою обміном програмними продуктами та інтелектом (Сидоров, Грінченко, 2014). Формалізований опис складових «екосистеми програмного забезпечення» сприяє, на думку авторів, більш наочному представленню даних, яке, у свою чергу, спрощує аналіз функціонування та еволюції зазначених екосистем.

У контексті назви нашого дослідження констатуємо, що упродовж останніх десятиліть у галузі мовознавства сформувався осередок фахівців різних спеціальностей (лінгвістів, психологів, філософів), які позиціонують себе як лінгвістичні екологи (Haugen, 1972; Fill, 2000, 2001; Бондар, 2003; Гордун, Калиновська, 2021; Гудзь, 2013, 2015; Жуковська, Деркач, 2011; Ключко, 2017; Куца, 2021; Мірченко, 2014; Морозова, 2015; Радю, 2013; Розмаріца, 2004; Сербенська, 2002; Серпак, Сидорчук, Сапун, 2021; Тараненко, 2021; Троян, Кантаржи, 2019; LeVasseur, 2015; Steciag, 2010; Stibbe, 2015 та ін).

На сьогодні в цьому маргінальному напрямі накопичено великий масив досліджень і пропозицій, але чітко не визначено понятійно-категоріальний апарат і самостійні методики дослідження. У професійних екологів і викладачів природничого спрямування виникає когнітивний дисонанс, викликаний ознайомленням з довільною інтерпретацією лінгвоекологами сутності правил, теорій і законів екології; імпортом концептів і поєднанням за аналогією різнорідних, органічно несумісних елементів у вигляді понять, які запозичуються з протилежних концепцій – «екологія мови» (чи «мовна екологія»), «екосистема мови», «білінгвістичне різноманіття екосистеми»; тлумачення навколишнього середовища тільки як суспільства; розуміння забруднення навколишнього середовища як забруднення мови (суржигом, сленгом, ненормативною лексикою) та ін. (Рудишин, 2021).

Наведемо приклад обґрунтування генези лінгвістичної екології від К. Тараненко (Тараненко, 2021, с. 212): «У середині ХХ ст. екологи все частіше почали вважати організмами не лише представників рослинного і тваринного світу, а й людину, завдяки чому постала ціла низка таких наукових дисциплін, як екопсихологія, екосоціологія, екопедагогіка та ін. Потреба формування екологічної комунікації призвела до розширення поняття екології, а саме його перехід до лінгвістичної сфери вивчення. Результатом перенесення поняття екології як вчення про середовище в лінгвістичну сферу стало виникнення міждисциплінарної науки еколінгвістики, що вивчає мову як екологічну систему, досліджує шляхи захисту мови від руйнування, ушкодження, псування на всіх рівнях».

Наша рефлексія понятійного апарату лінгвоекологів щодо розуміння людини як організму в біосфері, мови людини, термінів «екологія», «екосистема» спирається на біологічні та екологічні знання (Потіш та ін., 2000; Реймерс, 1994; Рудишин, 2009, 2012, 2013, 2018, 2021), а саме:

1. Людина за науковим визначенням (з часів Ліннея) – біологічний організм з видовою назвою *Homo sapiens L.*; місце людини в систематиці живих організмів біосфери таке: Царство Тварини, Тип Хордові, Клас Ссавці, Ряд Примати, Родина Люди (Гомініди), Рід Людина, Вид Людина розумна.

2. *Екологія* – біоцентрична міждисциплінарна наука про взаємовідносини організмів, їх угруповань (популяцій, ценозів) між собою та середовищем їх існування. *Екосистема* – це сукупність живих організмів (біоценоз), які пристосувалися до спільного проживання в певному середовищі існування (біотопі), утворюючи з ним єдине ціле. Обов'язковими складовими екосистеми є продуценти, консументи і редуценти, пов'язані трофічними, топічними, фабричними і форичними формами взаємозв'язків. Біологічне і ландшафтне різноманіття забезпечує гомеостаз екосистеми.

Збереження первинного науково-природничого змісту понять «екологія», «екосистема» є необхідним, оскільки розв'язання екологічних проблем потребує визначення й інтенсифікації тих напрямів досліджень, де можна віднайти шляхи *природовідповідного* існування людства.

3. Мова хребетних тварин – набір символів та жестів, які складають основу їх спілкування; сукупність конкретних сигналів – звукових, нюхових, зорових і т. д., які діють і відображають стан тварини в конкретній ситуації (за принципом «тут і тепер»). Мова тварин уроджена, є видовою ознакою; вчитися її тварині не доводиться. Якщо курча вилупилося в ізоляції, то воно одразу володіє «словниковим запасом», який слід мати курці або півневі. «Мова» (комунікація, передача інформації в екосистемі) біорізноманіття мікроорганізмів, грибів, рослин, протистів відбувається не за допомогою мовних сигналів, а у вигляді різних форм статевого розмноження (створює нову інформацію для мінливості і появи нових ознак) і біохімічної комунікації (алелопатія, таксиси та ін.).

4. Мова людини не є видовим інстинктом *H. sapiens*, а формою соціального наслідування умовного рефлексу говоріння цією мовою за зразком (звуковим і словесним). Умовний рефлекс виникає на основі безумовних і повинен постійно підкріплюватися, бо щезне. Аргументами такого твердження є мова «дітей-мауглі», іммігрантів; учення академіка І. Павлова про першу і другу сигнальну систему.

Отже, біологи й екологи стикнулися з «термінологічною ентропією» – метафоричними тлумаченнями лінгвоекологами понятійного апарату природничих наук і тією невизначеністю, яка з цього

впливає при науковій комунікації, теоретичному і практичному застосуванні ряду нових термінів.

Метою статті є критичний розгляд, узагальнення та систематизація теоретичних і методичних напрацювань учених в маргінальному напрямі мовознавства – лінгвістичній екології щодо розуміння екологічного дискурсу в лінгвістичних описах, його практичного застосування.

Виклад основного матеріалу. Характеристику екологічного дискурсу доцільно почати з окреслення поняття «дискурс». *Дискурс* (від фр. *discours* – розмова на тему чогось) – єдність мовлення та ситуації, у якій воно відбувається; включає перебіг мовлення, його передумови, обмеження та результати, позамовний контекст і невисловлені цілі й наміри, які супроводжують акт мовлення. Елементами дискурсу є: певні події, їх учасники; обставини і місце подій; оцінка учасників подій; інформація, котра співвідносить дискурс з подіями. Отже, дискурс неможливо вивчати у відриві від середовища його існування. Дискурс часто характеризується як «мова, занурена в життя» (Загороднюк, 2019). Підтримуємо думку О. Комар (Комар, 2009), що реальність створюється у рамках різних дискурсів, які формують її соціальне значення. Отже, предметом дискурс-аналізу є дослідження того, як тексти набувають значення у соціальних процесах і взаємодіях (переважно за «принципом доповнювальності»).

Різнять типи дискурсів, кожний з яких – це один з можливих, альтернативних світів: публіцистичний, психологічний, філософський, політичний, інтернет-дискурс, релігійний та ін. Дослідження гендерного виміру екологічної комунікації вказує на існування навіть екофеміністичного дискурсу, який філософиня К. І. Карпенко пропонує вивести із «зони мовчання» для того, щоб розширити простір пошуку «найбільш ґрунтового аргументу» в екологічному дискурсі й забезпечити трансформацію уявлень про чоловіче і жіноче начала в екологічній комунікації, реорганізувати їх смислове, тематичне і проблемне поля на нових теоретико-методологічних засадах (Карпенко, 2006, с. 10).

Перехід екологічної наукової комунікації в простір інших дискурсів є знаковою подією в становленні екологічного дискурсу, який включає в себе концепт, ціннісну систему, мовні засоби та ін. Екологічний дискурс переймає типи текстів інших дискурсів, у яких висвітлюється екологічна тематика.

Історія вживання поняття «екологія» стосовно мови бере свій початок у 70-х рр. ХХ ст. Уперше термін «екологія мови» (*ecology of language*) запропонував американський лінгвіст Ейнар Хауген, який у своїй праці «Екологія мови» (1972) поєднав аспекти взаємодії між мовою і середовищем (*environment*) на засадах соціо- і психолінгвістики (Haugen, 1972). Науковець запровадив поняття «навколишнє середовище» як мовне довкілля – це суспільство, яке послуговується мовою як одним із своїх кодів (знакових систем); вважає мову частиною екосистеми в якій вона виникає, розвивається і вмирає (за аналогією з живим організмом). Серед проблематики і завдань екології мови Е. Хауген виокремлює такі: дослідження, документування й врятування мов, що перебувають під загрозою зникнення; дослідження проблем мовної демографії, особливостей взаємодії мови та її носіїв з огляду на регіональне, класове чи релігійне походження останніх; з'ясування ставлення мовців до мови; рівень стандартизації мови та особливості правописної кодифікованості тощо. Отже, екологія мови (за Хаугеном) – це напрям соціо- і психолінгвістики, що вивчає взаємодію мови з оточуючим середовищем з метою збереження самобутності кожної окремої мови і підтримки мовного різноманіття.

Термін «еколінгвістика» першим запропонував Алвін Філл (Fill, 2000); термін є загальним для всіх галузей досліджень, які об'єднують екологію і мову. Британський лінгвіст А. Стіб (Stibbe, 2015), який став першим в історії професором екологічної лінгвістики, пояснює вживання терміна «еколінгвістика» так: «еко» у назві пов'язано з тим, що дискурс розглядається крізь екологічну призму, а «лінгвістика» зумовлена використанням методів лінгвістичного аналізу. На думку А. Стіба, еколінгвістика – дуже широкий напрям, у якому працюють учені різних галузей знань, які зацікавлені розробленням загальної теорії та методології дослідження мови з огляду на нову еколінгвістичну парадигму.

Зауважимо, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної екології співіснують такі терміни на позначення цього напрямку: еколінгвістика, лінгвоекотологія, екологічна лінгвістика, екологія мови, мовна екологія. Вважаємо їх синонімічними і пропонуємо лінгвістичній спільноті визначити один найбільш прийнятний.

Вважаємо, що аналогічно сформувались і одержали назви такі напрями мовознавства як математична лінгвістика, лінгвістична географія, лінгвістичний аналіз трансформації хімічних термінів. *Лінгвістична географія* – розділ діалектології, який на основі методу картографування мовних явищ вивчає їх територіальне поширення (Лінгвістична географія, 2021). *Математична лінгвістика* – розділ мовознавства, присвячений дослідженню мови за допомогою математичних методів; вивчення можливості застосування математичних методів для опису та дослідження природних і штучних мов, для пояснення лінгвістичних подій; напрям уважають теоретичним підґрунтям прикладної лінгвістики (Математична лінгвістика, 2018). Лінгвістична хімія знаходиться на перетині сфери мовознавства і хімічної освіти, досліджує проблеми трансформації та інтерпретації хімічних термінів, їх лінгвістичний аналіз, правильне вживання і переклад; лінгвістичні ігри / хімворди; аналіз хімічних історичних джерел та ін. (Лінгвістичний

аналіз..., 2022; Проблеми трансформації ..., 2012).

У праці А. Філла «Хрестоматія з еколінгвістики: мова, екологія і навколишнє середовище» (Fill, 2001) узагальнені дослідницькі пошуки та ідеї еколінгвістів упродовж трьох десятиліть (з початку піонерських досліджень Е. Хаугена 70-х рр. ХХ ст.). Хрестоматія поділена на чотири частини, які відповідають більшості важливих напрямів еколінгвістичних досліджень. Починається з основного розділу («Коріння еколінгвістики»); далі йдуть розділи «Екологія як метафора», «Мова та середовище», «Критична еколінгвістика»; усі розділи охоплюють й критику мовної системи з екологічної точки зору. Автор зауважив, що еколінгвістика не є однорідною наукою, а вивчає цілий ряд феноменів, які взаємодіють із мовою. Основними темами дослідження екологічної лінгвістики А. Філл вважає мовні зміни й мовні контакти, зникнення рідкісних мов і заміна їх більш економічно значимими, уніфікація мовних спільнот за рахунок витіснення мовних меншин, рівновага між мовами, мовне планування, білінгвізм та засвоєння мови, а також роль мови в політичних, соціальних та економічних конфліктах.

Результати подальших розвідок А. Філл і С. Стеффенсон відобразили в статті «Еколінгвістика: сучасний стан і перспективи» (Steffensen, Fill, 2014). Науковці окреслили майбутні горизонти еколінгвістики – дискурсивний і лінгвістичний виміри екологічної кризи в термінах *дихтомії природа–культура*; закликали до продовження взаємодії екологічних шкіл і традицій. Автори запропонували розрізнити конкретні способи концептуалізації *чотирьох екологій мови*, а саме: природної, когнітивної, соціокультурної та символічної екології мови. Аргументація обґрунтування сутності *природної екології мови* така: 1) мова залежить від природного середовища проживання тих, хто її використовує; 2) співвідношення між мовою та природною екологією складне і небезпека редукціонізму нависає над еколінгвістом, який наважується досліджувати взаємодію між мовою та її природною екологією (Steffensen, Fill, 2014, с. 9). Нагадаємо, що редукціонізм – методологічний принцип, основа інтерпретації реальності протікання процесів в системі, які можна зрозуміти шляхом вивчення її частин / компонентів індивідуально.

При поясненні сутності *когнітивної екології мови* автори спираються на концептуальні положення соціальної психології, в яких поведінка людини обумовлена цінностями екосистеми мови. *Соціокультурна екологія мови* – окреслена як сфера людської (лінгвістичної) взаємодії, яка об'єднує прикладну лінгвістику, соціолінгвістику, антропологічну лінгвістику, аналіз розмов, багато напрямків аналізу дискурсу. Існування *символічної мовної екології* автори забезпечують шляхом розрізнення двох частин екології мови: 1) психологічної, в якій співіснування та взаємодія мови відбувається у свідомості дво- чи багатомовних носіїв); 2) соціальної частини, в якій мова взаємодіє з іншими мовами у певній соціальній групі чи географічній зоні, де мешкають носії мови. На прикладі екосистеми мови іммігрантів Америки показано, що у психіці мовців з часом відбувається мовний зсув, перемикання кодів, які впливають на спільноту, її культуру (зокрема, норвезька мова поступилася впливові американської англійської мови в іммігрантських громадах) (Steffensen, Fill, 2014).

Отже, наголос на збереження мовного різноманіття переходить у площину культури, макро- і мікрокрополітичних процесів, соціалізації, юридичних прав осіб і груп розмовляти та отримувати освіту своєю рідною мовою. Вважаємо, що еколінгвістичний дискурс, по суті, стає дискурсом ідеологічної спрямованості, що формує у носіїв мови *soft skills* у вигляді культури мови, національної єдності, патріотизму і екологічних цінностей.

Зокрема, в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019) зазначено, що українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України. Порядок застосування мов корінних народів, національних меншин України у відповідних сферах суспільного життя визначається законом щодо порядку реалізації прав корінних народів, національних меншин України з урахуванням особливостей, визначених цим Законом. Дія цього Закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів.

Український осередок лінгвоекологів існує, серед його активних членів *філологи* Житомирського державного університету імені І. Франка – Н. Гудзь, В. Жуковська, Н. Деркач (Гудзь, 2013, 2015; Жуковська, Деркач, 2011); Волинського національного університету імені Лесі Українки – С. Гордун, І. Калиновська, В. Юшак (Гордун, Калиновська, 2021; Еколінгвістика. Силабус, 2020); Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова – О. Бондар (Бондар, 2003, 2006); НТУ Дніпровська політехніка – К.Тараненко (Тараненко, 2021); Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна – О. Морозова (Морозова, 2015); *психологи* Хмельницького державного університету – С. Ключко (Ключко, 2017); *філософи* Одеського державного екологічного університету – А.Троян, Н. Каранджи (Троян, Каранджи, 2019) та ін. Якщо узагальнити екологічний дискурс українських лінгвоекологів, то він переважно охоплює культуру мовлення, збереження традицій мови та прав мови, захист мови від навали запозичень, унеможливлення її нівелювання, збідніння, злиття з іншими мовами, а також перешкоджає поширенню негативізму в мові та конфліктогенних

текстів, що містять елементи маніпуляційних технологій. Символічно звучить назва мовознавчої розвідки – «екологія перекладу», або екотранслятологія (Морозова, 2015, с.259), яка опікується впливом природних і соціокультурних чинників на переклад іншомовного тексту.

О. Бондар зауважує, що: 1) поява лінгвоекологічного спрямування викликана кризою міжіндивідуальної взаємодії, соціального світу людей, на відміну від космічного, природного, біотичного світу, до яких належить людина; 2) лінгвоекологія найтісніше пов'язана з лінгвістичними дисциплінами, а саме з такими як: соціолінгвістика, етнолінгвістика, нейролінгвістика, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, риторика, теорія культури мовлення, історія мови, лексикографія тощо (Бондар, 2006, с.79).

Теоретичні розвідки К. Тараненко (Тараненко, 2021) дозволили авторці запропонувати критерії розмежування екологічного і неекологічного середовища. Неекологічне характеризується будь-якими вербальними чи невербальними засобами, стратегіями чи тактиками комунікативної взаємодії медіа, що суперечать комунікативно-прагматичним та етико-мовленнєвим нормам і негативно впливають на психічне здоров'я людини; екологічне середовище – гармонійне за цими показниками для життєдіяльності людини. Тобто, екологічне середовище представлене не як біотичне і ландшафтне, а тільки соціальне (з чим важко погодитись).

Імпонує думка Г. Бевзо, яка вважає, що екологічна терміносистема охоплює дві основні категорії (Бевзо, 2017, с. 166): 1) власне екологічну, яка включає терміни, що називають явища природи, навколишнього середовища (напр.: англ. *nature, sea, forest*; укр. метабіоз, повітря, крига); 2) соціальну, яка включає терміни, пов'язані з антропогенним впливом соціуму на екологію планети (напр.: англ. *waste utilization, filtration, deforestation*; укр. радіоактивні відходи, забруднення повітря, споживання природних ресурсів). На концептуальному рівні лексичні одиниці об'єднанні одним концептом – «*ecology*/екологія». Розподіл екологічних понять відбувається за основними напрямками екології як науки, в основі яких лежить спільна тема.

В. Ющак, Волинський національний університет імені Лесі Українки, розробила і репрезентувала силабус дисципліни «Еколінгвістика», освітньо-професійна програма «Мова і література (англійська)», спеціальність 035 Філологія (Еколінгвістика. Силабус, 2020).

В описі дисципліни вказано, що цей курс *належить до філологічного напрямку*, сприяє узагальненню і систематизації знань про мовознавчі студії, що разом поглиблює *лінгвістичну компетентність* майбутнього філолога. Базовими знаннями для вивчення цього курсу є мовознавчі дисципліни: вступ до мовознавства, практична фонетика, практична граматики, лексикологія, основи прикладної лінгвістики, дискурсознавство, лінгвокраїнознавство. Водночас, навчальна дисципліна «Еколінгвістика» інкорпорує наявні знання про кожен окремий рівень у динамічну системну модель прикладного спрямування, яка дозволяє зрозуміти природу мови як екосистеми, а також демонструє міждисциплінарні зв'язки мовознавства з усіма сферами наукового пошуку» (Еколінгвістика. Силабус, 2020, с. 2).

Прописані 14 *компетентностей*, які студент набуває результати навчання, серед яких більшість відповідає спеціальності 035 Філологія, проте компетентність № 7 викликає когнітивний дисонанс, а саме: «*Застосовування екологічного аналізу, екологічної оцінки, екологічного моніторингу у мовній сфері з метою побудови шкали екологічності і формулювання критеріїв оцінки стану мови*» (Еколінгвістика. Силабус, 2020, с. 5). При оновленні робочої навчальної програми дисципліни «Еколінгвістика» пропонуємо вилучити або модифікувати зміст зазначеної компетентності.

Результати навчання в силабусі «Лінгвоекологія» прописані у такому формулюванні: «У результаті вивчення даного курсу студенти будуть знати основні поняття й терміни з галузі еколінгвістики; об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретичні засади еколінгвістики, а також її взаємозв'язок з іншими лінгвістичними галузями; особливості мовного планування та мовної політики; методи еколінгвістичних досліджень, розроблені у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві» (Еколінгвістика. Силабус, 2020, с.4).

Зауважимо, що згідно Закону України «Про вищу освіту» (2019) однією із основних вимог до результатів навчання є їх вимірюваність (ст. 1.1.19). При формулюванні результатів навчання вони повинні формулюватися однозначно (знає, розуміє, здатен зробити), щоб можна було визначити якість їх досягнення студентом після завершення навчання (Розроблення освітніх програм..., 2014). Отже, результати навчання лише задекларовані й не передбачають, що студент здатен застосовувати методи екологічного аналізу, екологічної оцінки, екологічного моніторингу в мовній сфері. Експертний висновок щодо силабусу курсу «Лінгвоекологія» при акредитації ОПП «Мова і література (англійська)» мають зробити експерти Національного агентства із забезпечення якості освіти.

На окрему увагу заслуговує дослідження мовознавців Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, які не позиціонують себе в публікаціях модним словом «лінгвоекологи», а філологами, які досліджують екологічну терміносферу. Приємне враження від дослідження С. Овсейчик «Формування української екологічної термінології» (10.02.01– українська мова), у якому вперше в українському мовознавстві виокремлено екологічну терміносистему, простежено її

зв'язки з галузевими терміносистемами; встановлено семантичні та структурні характеристики екологічної термінології, шляхи і джерела її формування; розглянуто засоби і способи термінотворення, структурні типи словотвірні моделі екологічних термінів (Овсейчик, 2006, с. 10). Підкреслено, що зародження екології як окремої природничої науки передбачало і розвиток відповідної термінології, покликаної обслуговувати цю галузь знань. Специфіку формування екологічної терміносистеми зумовлює той факт, що вона становить своєрідний «конгломерат поняттєвих підсистем з таких традиційних наук, як біологія, геологія, гідрологія, і нових галузей наукового знання, що виникли на стику суміжних дисциплін (агроекологія, архітектурна екологія, інженерна екологія тощо). Отже, поява нових напрямів науки потребує фіксації, зберігання і передавання спеціальної інформації, певного переосмислення давно вживаних термінів, які у сучасних словниках отримують позначення як «екологічний» (Овсейчик, 2006, с. 171).

Авторкою показано, що українська екологічна термінологія сформована як на основі питомої лексики, так і шляхом прямих та опосередкованих лексичних запозичень. У складі української екологічної терміносистеми виділяються запозичення – назви спеціальних понять з класичних – грецької та латинської (60 %) та сучасних європейських мов, серед яких переважають запозичення з англійської (19 %), німецької (10 %) та французької мов (10 %). Більшість запозичених термінів має галузеве опосередкований характер засвоєння, що зумовлено специфікою самої екології як міждисциплінарної природничої науки (Овсейчик, 2006, с.175).

Досліджено вплив контексту на сприймання терміну як екологічної лексики. Як приклад, авторка порівнює уривки з екологічної періодики :

1. Уривок тексту: «Аналіз динаміки рослинності та орнітофауни свідчить про паралельність та взаємозв'язок комплектування екологічних ніш автотрофного і гетеротрофного блоків». Коментар С. Овсейчик: «Уживання таких біологічних термінів як «динаміка рослинності», «орнітофауна», «автотрофний блок», «гетеротрофний блок» разом із терміном «екологічна ніша» дозволяє захарувати дані терміни до екологічних, оскільки вони спрямовані на те, щоб розкрити суть саме екологічного явища, у даному випадку – поняття «екологічна ніша»».

2. Уривок тексту: «Вчення про біоценоз В. М. Сукачова (1964), закономірності формування взаємозв'язків едафотопу і лісових екосистем в умовах степу, установлені А.П. Травлєєвим (1972), та розроблена О. Л. Бельгардом (1950; 1971) типологія лісових екосистем степової зони...». Коментар С. Овсейчик: «З наведеного уривку можна побачити, що біологічні терміни «біоценоз», «едафотоп» та географічний термін «степова зона» у контексті з терміном «екосистема» та у складі окремих термінів-словосполучень («лісова екосистема», «типологія лісових екосистем степової зони») набувають екологічного значення і мають право вживатися в словниках з ремаркою *екологічний* (Овсейчик, 2006, с. 43).

У дослідженні С. Овсейчик підкреслюється, що *екологічний термін* є елементом екологічної терміносистеми, називає спеціальне поняття і вимагає чіткої дефініції. Імпонує позиція авторки щодо окреслення *основних ознак екологічного терміна* : 1) номінативність; 2) наявність визначення (дефініції); 3) залежність від контексту, в першу чергу, коли йдеться про біологічні терміни; 4) чітко визначене місце в екологічній терміносистемі; 5) тенденцію до моносемії в межах терміносистеми екологічної галузі; 6) точність позначення екологічного поняття; 7) стилістичну нейтральність; 8) відсутність експресивних значень; 9) системні відношення та зв'язки у межах екологічної терміносистеми, суміжних з нею галузевих терміносистем та загальнонавчальної лексики; 10) мотивованість, що реалізується у трьох типах, які відповідають трьом основним способам термінологічного словотворення (морфологічному, синтаксичному і семантичному) (Овсейчик, 2006, с. 44).

У складі екологічної термінології виявлено дев'ять тематичних груп, серед яких: «Назви дій та процесів», «Назви властивостей, характеристик, здатностей»; «Назви на позначення величин, показників, сталих коефіцієнтів», «Назви одиниць вимірювання», «Назви методів та методик дослідження екологічних явищ», «Назви приладів, пристроїв для дослідження екологічних явищ», «Назви екологічних законів, принципів, правил, теорем», «Назви наук, наукових напрямків, галузей», «Назви об'єктів дослідження» (Овсейчик, 2006, с. 173).

Практичне значення роботи С. Овсейчик вбачаємо в тому що отримані результати можуть бути використані при вивченні української наукової термінології; у лексикографічній роботі, зокрема при укладанні перекладних і тлумачних екологічних словників; для написання наукових праць з термінології та термінографії.

Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження Н. Руденко «Екологічна лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі словникової статті, анотації, звіту, а також публіцистичної статті на екологічну тематику)» (10.02.16 – перекладознавство), у якому запропоновано перекладознавчу класифікацію екологічної лексики, показано, що екологічна лексика містить тематичні зони, а саме: 1) техно-орієнтовану, 2) природно-орієнтовану і 3) соціально-орієнтовану. Головним завданням при перекладі екологічних реалій та екологічних символів авторка вбачає як у збереження їх понятійного компонента, так й етноспецифіки

(включаючи символічність) (Руденко, 2011 с. 17-18). Результати дослідження Н. Руденко актуалізують проблему вибору перекладацьких стратегій і тактик з урахуванням взаємозв'язку між статусом екологічних лексем й адекватністю їх відтворення не лише в текстах екологічного, а й у суміжних дискурсах.

Напрями і завдання сучасної еколінгвістики

Здобутки лінгвістичних екологів за останні п'ять десятиліть узагальнили С. Гордун, І. Калиновська (Гордун, Калиновська, 2021). Вказано на *основні напрями еколінгвістики*, а саме :

1. «*Екологічна лінгвістика*», яка «відштовхується» від екології та метафорично переносить на мову та мовознавство екологічні терміни (навколишнє середовище, екосистема, різноманіття), принципи та методи дослідження; вивчає зв'язок та вплив мов одна на одну.

2. «*Мовна екологія*», яка розглядає актуалізацію у мові екологічних тем, спираючись на мовознавство та його методи. Мови та тексти аналізуються з погляду їхньої «екологічності», досліджується роль мови в описі актуальних проблем навколишнього світу. До цього напрямку відноситься вивчення зв'язку між мовою та питаннями екології, відображення у мові проблем взаємодії людини з природою, навколишнім світом.

Завдання еколінгвістики : вивчення лінгвістичної різноманітності (її форми, функції та наслідки співіснування мов); вивчення мов, що знаходяться на межі зникнення (документування та порятунків); установлення зв'язків між біологічною та лінгвістичною різноманітністю («*біолінгвістична традиція*»; дослідження екологічних і неекологічних елементів у мовній системі (граматика), процеси глибинної екологізації; вивчення екологічного дискурсу (тексти екологічної тематики, ідеологія, поверхнева екологізація в текстах); навчання екологічної грамотності; створення теорії мови, що базується на принципах екології (Fill, 2000; Fill, Mühlhäusler, 2001; Гордун, Калиновська, 2021).

Зауважимо, що «біолінгвістична традиція» є, мабуть, найпопулярнішим напрямом еколінгвістики, а екологічна метафора про мовне різноманіття широко прийнята вченими, які працюють у галузі мовного планування та антропологічної лінгвістики. Прихильники концепції біолінгвістичного різноманіття (Nettle, Romain, 2002; LeVasseur, 2015) практично тлумачать термін «мова та екологія», метафорично розглядають багатомовну систему у світі як екологічну систему, а вимирання мов меншин як втрату біорізноманіття в цій екосистемі (звідси, аргументація необхідності мовних меншин у світі).

Підтримуємо критику «біолінгвістичної традиції» , а саме біоморфного погляду на мовне різноманіття як біологічне (Reppusook, 2004). Одразу виникають потенційні негативні ризики адаптації біоморфних метафор у мовну політику, оскільки об'єктивізація, перерахування та біологізація мов робить їх природними об'єктами, а не культурними артефактами.

Нові напрями дослідження у сфері лінгвістичної екології деталізувала О. Селіванова в праці «Лінгвістична енциклопедія» (Селіванова, 2010), а саме: 1) дослідження глобальної мовної ситуації у світі; 2) установлення причин, форм, функцій і наслідків мовної різноманітності; 3) аналіз чинників зникнення мов; 4) систематизація екологічних і неекологічних елементів мовних систем; 5) аналіз текстів, які розробляють теми охорони навколишнього середовища; 6) дослідження екодискурсів, тобто комунікації, пов'язаної із правовими нормами охорони середовища, текстів навчальної спрямованості, що забезпечують виховання екограмотності тощо; 7) аналіз психологічних, соціальних, гендерних чинників екокомунікації; 8) розгляд співвідношення екограмотності й мовної грамотності з огляду на боротьбу за чистоту мови.

Отже, процес становлення еколінгвістики не є завершеним, оскільки ця галузь знань, позицій і амбіцій динамічно розвивається, змінюється і реагує на зміни, які відбуваються в сучасному світі, на щоденні виклики людства.

Наші міркування і пропозиції лінгвоекологам

При аналізі й плануванні досліджень «екосистеми мови» пропонуємо ширше використовувати теоретичні положення *синергетики* – міждисциплінарної науки, що займається процесами *самоорганізації*, виникнення, підтримки стійкості і розпаду систем різної природи (Пайтген, Рихтер, 1993; Хакен, 1980). Системою вважаємо структуру, яка шляхом взаємодії частин підтримує власне існування як цілого за рахунок надходження енергії, речовини і інформації. Кожна з частин системи має відносно самостійну організацію і функції, але разом вони об'єднуються з певною метою і утворюють нову – *емердженту* – якість.

Якщо систему мови розглянути з позицій її відкритості й нелінійності, то вона характеризується «філософією нестабільності», є феноменом «складності, що еволюціонує» і відрізняється тим, що чутлива як до теперішнього, так і до майбутнього і минулого (Лук'янець та ін., 2000; Пригожин, Стенгерс, 1986). Така екосистема мови стає об'єктом трансдисциплінарного дослідження в сферах соціоекології, культурології, психогенетики, вищої нервової діяльності та ін.

Системний підхід оцінює ціле (екосистему) за власними законами мислення, що дозволяє виказати такі міркування:

1) усі системи функціонально-аналогічні (за Bertalanffy L. von., 1968), тому й мовні системи підкоряються загальним законам і правилам побудови і розвитку систем, зокрема: їм не можна нав'язувати шлях розвитку; для них існує декілька альтернативних шляхів розвитку; різноманітність виступає в якості створюючого начала; в особливих станах нестійкого середовища (*точках біфуркації*) дії мікросоціума можуть впливати на макросоціальні процеси; майбутній стан системи (*атрактор*) організує, формує, змінює сучасний її стан. Отже, майбутнє визначає теперішній стан системи. Це є аргументом на необхідність в умовах історичних негараздів України обрати і реалізувати атрактор у європейському вимірі;

2) екосистема мови України – це підсистема у складі більших систем (держави, Європи, світу); тобто не існує автономно; між її складовими сформувалися багато офіційних і тисячі невидимих творчих, політичних, особистісних зв'язків різної сили. Усі складні системи мають буферну ємність стійкості, що допомагає тривалий час протидіяти (чинити опір) будь-яким змінам. При впровадженні інновації у будь-яку терміносферу доцільно враховувати так звану «петлю зворотного зв'язку». Наприклад, якщо лінгвістичні екологи запроваджують зміни в одній частині терміносистеми (наприклад, в науковому дискурсі), то ці зміни породжують хвилі, які доходять до всіх інших типів дискурсів (політичного, публіцистичного, інтернет-дискурсу та ін.) і змінюють їх також. Модифіковані хвилі по петлі зворотного зв'язку з часом повертаються до вихідної частини (лінгвістичних екологів) і намагаються дискутувати із започаткованими змінами.

Отже, коли зовнішній чинник намагається запровадити певні інновації в системі, але не змінює традиційних усталених зв'язків в ній, то динамічна рівновага (гомеостаз) системи тривалий час не змінюється. Висновок: *мережа зв'язків мовної екосистеми повинна бути зацікавлена у змінах і самоорганізовуватися по новому шляху.*

3) у природі швидше вимирають більш спеціалізовані форми, генетичні резерви яких для подальшої адаптації знижені – спрацьовує *правило прогресуючої спеціалізації Ш. Денере* (Потіш, 2000; Реймерс, 1994; Рудишин, 2013). Якщо метафорично трансформувати правило на носіїв мови в екосистемі, то у теперішній час володіння однією мовою не є достатньою умовою для ефективної діяльності та успішної адаптації у європейському просторі (Україна вже є кандидатом в члени ЄС);

4) будь-яка модель (технічного пристрою, мовної чи освітньої системи) є умовним (ідеальним) образом і за визначенням повинна мати обмеження. Зокрема, мовна політика спрямована на ідеологію і культуру, що переважно вимагає використання метафор, емоційних виразів, а не наукових знань. Наприклад, в умовах екзистенційної війни України з «руським миром» недоречно генетикам виставляти свою «вченість» на форумах під назвою «Мова – ДНК нації» і стверджувати, що мова в генах (в ДНК) на прописана, це тип соціального успадкування за зразком (звуковим і словесним). Залишимо це для наукових статей у фахових журналах категорії А і конференцій відповідного рівня.

Вважаємо, що нашим кодом є *українська ментальна матриця*, яка вміщує народне життя, мову, історію, культуру, народознавство, етнографію, мистецтво, науку, погляди на навчання та виховання молодого покоління. Вона дає («кодує») правильну орієнтацію і смисл буття. Така матриця є умовою збереження української мови у світі глобалізації, секуляризації і прагматизму та одночасно потребує творчої й відповідальної трансформації для вільного і гармонійного розвитку України в світовому просторі. Парадигма української матриці проголошена словами Тараса Шевченка: «І чужого научайтесь й свого не цурайтесь...». Отож, будемо плекати, дотримуватись і зберігати свою матрицю, і тоді вона збереже нас.

Висновки. Екологічний термін є елементом екологічної терміносистеми, називає спеціальне поняття і вимагає чіткої дефініції. Екологія – біоцентрична міждисциплінарна наука про взаємовідносини організмів, їх угрупованнями (популяціями, ценозами) між собою та середовищем їхнього існування. Збереження первинного науково-природничого змісту понять «екологія», «екосистема» є актуальним, оскільки розв'язання екологічних проблем потребує визначення й інтенсифікації тих напрямів досліджень, де можна віднайти шляхи *природовідповідного* існування людства.

Еколінгвістика – це нова міждисциплінарна галузь знань, яка вивчає взаємозв'язок між мовою та навколишнім середовищем, який базується на тому, як люди поводяться з природним світом під впливом думок, концепцій, ідеологій та світоглядів, які виражаються мовою. На нашу думку, гуманітарне мислення лінгвоекологів дозволило мовознавцям через контекст створити власну терміносферу («екосистема мови», «екологія перекладу», «екологічний моніторинг у мовній сфері», «екосистема управління освітніми процесами» та ін.). Прагматичне в моделі під назвою «лінгвістична екологія» – це психолінгвістичний конструкт, що використовує позитивну енергетику емоційного і когнітивного сприймання ядра понять «екологія», «екологічний» як чистий (без забруднень), збалансований, природний, здоровий та інший позитив для життя людини в навколишньому середовищі. Вважаємо, що периферія понять може відображати певну конкретику, ситуативність, цілі дослідження, але не повинна змінювати сутність самого поняття, яку визначає його природничо-наукове ядро.

Критично ставимося до «білінгвістичної традиції» / до біоморфного погляду на мовне різноманіття

як біологічне. Вважаємо, що цим створюються негативні ризики адаптації біоморфних метафор у мовну політику, оскільки перерахування, об'єктивізація та біологізація мов робить їх природними об'єктами, а не культурними артефактами.

Процес становлення дискурсу під назвою «лінгвістична екологія» не є завершеним, але наростання ефекту «вавилонської вежі» не спостерігається; ця галузь знань динамічно розвивається, змінюється і реагує на зміни, які відбуваються в глобалізованому світі. Необхідною ознакою дискурсу вважаємо його філологічну та ідеологічну / культурологічну спрямованість, яка уможливує його *використання в таких напрямках*:

*** при вивченні української наукової термінології; у викладацькій практиці (спецкурсах із теорії мовленнєвої комунікації, прагмалінгвістики); лексикографічній роботі (при укладанні перекладних і тлумачних екологічних словників; для вибору перекладацьких стратегій і тактик з урахуванням взаємозв'язку між статусом екологічних лексем й адекватністю їх відтворення в текстах суміжних з екологічним дискурсом); для написання наукових праць з мовознавства (термінології та термінографії та ін.).

*** формування у носіїв мови за «*принципом доповнювальності*» *soft skills* у вигляді культури мови, збереження мовних традицій і прав мови, національної єдності, патріотизму і екологічних цінностей. Адже у процесі комунікації з екологічної тематики використовується терміни і висловлювання, які ідеологічно, аксіологічно чи емоційно марковані, що викликає трансформацію цінностей людини й природи, їх переорієнтацію на нематеріальні цінності, на позитивну чи негативну емоцію.

Взаємопроникнення термінів лінгвістики й екології метафорично порівнюємо з горизонтальним переносом генів (інформації), яким користуються генні інженери. Результат переносу – створення «ГМО» (лінгвістичної екології та її терміносфери). Лінгвоекологи переносять на мову методи і терміни екології, тому вираз «лінгвістична екологія» відносимо до т.з. «*оксюмору*» (лат. *oxymoron* – несенітниця) – літературно-поетичний прийом (стилістична форма), що поєднує протилежні за змістом контрастні поняття і створює смисловий парадокс, але разом дає нове уявлення. Прикладами оксюмору є вирази: старий Новий рік, звичайне диво, мертві душі, живий труп, гарячий лід, оптимістична трагедія, чесний шахрай, кінець вічності, оглушлива тиша, сталий розвиток.

Отже, побажаємо мовній екології /лінгвістичній екології /екологічній лінгвістиці дістати широкого визнання світовою науковою спільнотою її терміносфери за аналогією з визнанням терміна «*сталий розвиток*», який унормований в документах і підручниках усіх країн.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
2. Закон України «Про вищу освіту» (2019). URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/>
3. Бевзо Г. А. (2017). Джерела походження екологічної термінології в англійській та українській мовах: дис. ... канд. філос. наук: 10.02.17 / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. 204 с.
4. Бондар О. (2003). Лінгвістична екологія як галузь науки. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17406/1/6-13.pdf>
5. Бондар О. (2006). Лінгвістична екологія: становлення нової галузі науки. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологія»*. 38. II. С. 79–85.
6. Бушман І. О. (2005). Система освіти як засіб модернізації української культури : дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.10 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 225 с.
7. Гардашук Т. В. (2005). Екологічна справедливість як критерій громадянського суспільства (рефлексія над досвідом США). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11910/33-Gardashuk.pdf?sequence=1>
8. Гордун С.М., Калиновська І.М. (2021). Тенденції розвитку еколінгвістики та її роль у вирішенні екологічних проблем. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4049/8480-1?inline=1>
9. Гріненко О. О. (2014). Екосистема програмного забезпечення як система систем. *Науковесмі технології*. 3 (23). С. 280–284.
10. Гудзь Н. (2013). Екологічний дискурс в лінгвістичних описах. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/9603/1/%D0%93%D1%83%D0%B4%D0%B7%D1%8C%204.pdf>
11. Гудзь Н. О. (2015). Англomовний екологічний інтернет-ресурс : аксіологічний та комунікативно-прагматичний аспекти (са матеріали веб-сайтів неурядових природоохоронних організацій): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 10.02.04 / Київський ун-т ім. Бориса Грінченка. Київ, 20 с.
12. Жуковська В.В., Деркач Н.О. (2011) Еколінгвістика: становлення та основні напрями досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. Ч.1. (2). pp. 66-70.
13. Загороднюк В. П. (2019). Сучасний науковий дискурс: антропологічні і гуманістичні виміри. Філософські основи наукових досліджень. Київ: Інтерсервіс, С. 48–62. URL: https://cgo.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Phil_basis.pdf
14. Карпенко К. І. (2006). Гендерний вимір екологічної комунікації : дис. ... докт. філософ. наук: 09.00.03 / Харківський державний медичний університет. 424 с.
15. Ключко С. (2017). Еколінгвістична парадигма у мовознавстві: витоки. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/article/view/250>

16. Комар О. (2009). Гуманізація науки чи гуманітаризація філософії. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. Чернівці: ЧНУ. Вип. 466–467: Філософія. С. 82–86. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/OKomar.pdf>
17. Куца В. А. (2021). Еколінгвістика як новітній напрям досліджень у сучасній науковій парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. No 52 том 1, 120-1222. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v52/part_1/28.pdf
18. Лінгвістичний аналіз хімічних термінів, аналіз хімічних історичних джерел» для використання на уроці хімії (2022). URL: <https://medialiteracy.org.ua/vprava-lingvistichnyj-analiz-himichnyh-terminiv-analiz-himichnyh-istorychnyhdzherel-dlya-vykorystannya-na-urotsi-himiyi/>
19. Лінгвістична географія (2021). URL: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/%D0%9B%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F.html
20. Лук'янець В. С., Кравченко О. М., Озадовська Л. В. (2000). Сучасний науковий дискурс: оновлення методологічної культури. Київ: Центр практичної філософії. 304 с.
21. Манакін В. М. (2021). Мова і міжкультурна комунікація: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія». 288 с.
22. Марван І. (1993). Мова в контексті завдань духовної екології (Еколінгвістика та її роль у відродженні посттоталітарного суспільства). Мовознавство: Другий міжнародний конгрес українців 22 – 28 серпня 1993 р., Львів: Доповіді і повідомлення. Львів, 1993. С. 197-198.
23. Математична лінгвістика (2018). Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66930
24. Мірченко М.В. (2014). Основи екології української літературної мови: проблеми, можливості, перспективи. URL : <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n50/5.pdf>
25. Мова – ДНК нації – освітній проєкт для тих, хто хоче вдосконалити свої знання української мови (2014). URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%E2%80%94%D0%94%D0%9D%D0%9A_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%9
26. Морозова О. (2015). Екологічний підхід до аналізу неправдивих висловлень. Мовні і концептуальні картини світу. Вип.55. Київ: ВПЦ «Київський університет». С. 258-166. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/84006701.pdf>
27. Овсейчик С.В. (2006). Формування української екологічної термінології: дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.01 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 199 с.
28. Пайтген Х. О., Рихтер П. Х. (1993). Красота фракталов. Москва: Мир. 176 с
29. Пестунов В. П., Стеценко О. С. (2009). Екологія душі і здоров'я людини URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5181/1/35_9_2009-121-129.pdf
30. Потіш А. Ф., Медвідь О. Г., Гвоздецький О. Г., Козак З. Я. (2000). Екологія: основи теорії і практикум : навч. посібник для студентів вищих навч. закл. Львів : Новий Світ, 2000. 296 с.
31. Пригожин И., Стенгерс И. (1986). Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. Москва: Эдиториал УРСС. 420 с.
32. Прицак М.Д. (2019). Дискурс методологічних засад екологічної освіти. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/24660>
33. Проблеми трансформації хімічних термінів (2012). URL: <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-733-2012/problemy-transformaciyi-himichnyh-terminiv>
34. Раду А. (2013). Мовна екологія: напрями та проблеми дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. No 27, Київ, 2013. С. 191–197. URL : <file:///C:/Users/WoT/Downloads/alex1,+7871-19631-1-CE-1.pdf>
35. Реймерс Н. Ф. (1994). Экология: Теория, законы, правила, принципы и гипотезы. Москва, 1994. 366 с. URL : <https://kzref.org/99-rejmers-n-f-ekologiya-teorii-zakoni-pravila-principi-i-gipo.html>
36. Розмаріца І. О. (2004). Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології: автореф. дис. ... канд. філ. наук: спец. 10.02.04. Київ. 15 с.
37. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації (2014) / авт.: В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова; за ред. В. Г. Кременя. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети». 120 с. URL: http://ibhb.chnu.edu.ua/uploads/files/metodrada/Rozroblennya_osv_program.pdf
38. Руденко Н. С. (2011). Екологічна лексика як об'єкт перекладу (на матеріалі словникової статті, анотації, звіту, а також публіцистичної статті на екологічну тематику): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Таврійський нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Херсон. 22 с.
39. Рудишин С.Д. (2009). Біологічна підготовка майбутніх екологів : теорія і практика: монографія. Вінниця : ВМГО «Темпус». 394 с.
40. Рудишин С. (2012). Мова в Україні: погляд з позицій вищої нервової діяльності та психолінгвістики. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 5. С. 113–117.
41. Рудишин С. Д. (2013). Основи біогеохімії: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: ВЦ «Академія». 248 с.
42. Рудишин С. Д., Мельник О. С., Коренева І. М.(2018). Екологізація освіти на засадах сталого розвитку в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. Глухів. Вип. 2 (37). С. 230–236.
43. Рудишин С. Д. (2013). Системний підхід до вищої освіти в Україні: освіченість, компетентність, національні цінності. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 3. С. 69–75

44. Рудишин С. Д. (2021). Екологія та лінгвістична екологія: понятійно-категоріальний дискурс. *VIII Міжнародний з'їзд екологів (Екологія/ Ecology – 2021, 22-24 вересня, 2021)* : збірник наукових праць. Вінниця: ВНТУ. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/ecology/ecology2021/paper/viewFile/13541/11611>
45. Рудишин С. Д., Кмець А. М., Самілик В. І., Гулакова І. М. (2021). Біологія і екологія. 10 клас: навч. посібник: Вінниченко М. Д., Суми, 388 с.
46. Самохіна В. О. (2019). Креативна дискурсивна особистість В екосистемі творчої діяльності. URL: <file:///C:/Users/WoT/Downloads/15307-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-30139-1-10-20200119.pdf>
47. Селіванова О.О.(2010). Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілья. С. 147
48. Сербенська О. (2002). Сучасна українська термінографія і проблеми екології мови. *Вісник НУ 'Львівська політехніка' „Проблеми української термінології»*. № 453. С. 17-20. URL: <https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-453-2002/suchasna-ukrayinska-terminografiya-i-problemi>
49. Серпак Н.Ф., Сидорчук, Сапун К.В. (2021). Особливості екологічної лексики сучасної німецької мови. *Вчені записки ТНУ імені В.І Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 32 (71). № 1, С. 240-244. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_1/43.pdf
50. Сидоров М. О., Грінченко О. О. (2013). Моделювання екосистем програмного забезпечення. URL: <http://jml.nau.edu.ua/index.php/IPZ/article/view/6022>
51. Стасюк Т.В. (2020). Терміносфера новітніх технологій : лінгвосоціокогнітивні чинники формування та розвитку: дис. ... д-ра. філолог. наук: 10.02.01 / Ін-т української мови НАН України. К., 518 с.
52. Тараненко К.В. (2021). Екологічна комунікація в медіапросторі : монографія. Рига, Izdevnieciba «Baltija Publishing». С. 146-161. URL ^ . <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4073/8504-1?inline=1>
53. Троян А.О.Кантаржи Н. І. (2019). Проблеми екології української мови. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/6465/1/Троян_%D0%90_%D0%90_%D0%90_%20Kantarzhi_N_I_Problemy_ekologii_ukrainskoj_movy.pdf
54. Хакен Г. (1980). Синергетика. М. : Мир, 406 с.
55. Bertalanffy L. von. (1968). General System Theory. Foundations, Development, Applications. N.Y.: Braziller.
56. Halliday M. (2001). New ways of meaning – the challenge to applied linguistics. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/New-ways-of-meaning-the-challenge-to-applied-Halliday/a6deedff78d42610ec59ea3c594af34e089af879>
57. Fill A. (2000). Language and Ecology: Ecolinguistic Perspectives for 2000 and Beyond. Applied Linguistics for the 21st Century. Tokyo. P. 61.
58. Fill A., Mühlhäusler P. (2001). The ecolinguistics reader: language, ecology and environment. London, New York : Continuum. 296 p. URL: https://linguisticstudentindonesia.files.wordpress.com/2019/11/alwin-fill-peter-muhlhausler-the-ecolinguistics-reader_-language-ecology-and-environment-2001.pdf
59. Finke P. (2013). The ecology of science and its consequences for the ecology of language. *Language Sciences*, 41 (PA), 71–82 URL: <https://www.infona.pl/resource/bwmeta1.element.elsevier-78b9a0ed-df5f-38f6-aca5-647f30f9c9b7>
60. Haugen E.(1972). The Ecology of language. Standford: Standford University Press.396 p.
61. Haugen E. (2001). The Ecology of language . The ecolinguistics Reader. Language, Ecology and Environment / [ed. by A. Muhlhausler]. L. ; N.-Y. : Continuum. P. 57–66.
62. Halliday M. (2001). New Ways of Meaning: the Challenge to Applied Linguistics / ed. by A. Fill, P. Muhlhausler, The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology, and Environment. Continuum: London, UK. 1991/2001. P. 175–202. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/New-ways-of-meaning-the-challenge-to-applied-Halliday/a6deedff78d42610ec59ea3c594af34e089af879>
63. Herring, S. C. (2005). Computer-Mediated Discourse, in The Handbook of Discourse Analysis (eds D. Schiffrin, D. Tannen and H. E. Hamilton), Blackwell Publishers Ltd, Malden, Massachusetts. P. 612–634.
64. Lechevrel N. (2009). The intertwined histories of ecolinguistics and the ecological approach of language. Historical and theoretical aspects of a research paradigm. In: Paper Presented at the Symposium on Ecolinguistics and the Ecology of Science. University of Southern Denmark. URL: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00413983/document>
65. LeVasseur T. (2015). Defining «Ecolinguistics?»: Challenging Emic Issues in an Evolving Environmental Discipline. *Environmental Studies*. No 5 (1). P. 21–28. URL: <https://religiousstudies.cofc.edu/images/lavasseur-stuff/Defining%20Ecolinguistics%20Official%205-1%20%202015%20JESS.pdf>
66. Nettle D., Romain S.(2002). Vanishing Voices: the Extinction of the World's Languages. New York: Oxford University Press/ URL: https://www.goodreads.com/book/show/993487.Vanishing_Voices
67. Pennycook A. (2004). Language policy and the ecological turn. *Language Policy*. № 3. P. 232. URL: https://www.academia.edu/12919866/Language_Policy_and_The_Ecological_Turn
68. Steciag M. (2010). Environmental Discourse in Public Debate in Poland: Relativization, Exclusion and Acceptance. *Language and Ecology*. 3.No 2. P. 1-16.
69. Steffensen S. V., Fill A. (2014). Ecolinguistics: The state of the art and future horizons. *Language Sciences*. 41 (2014) 6–25. URL: https://www.researchgate.net/publication/259129590_Ecolinguistics_The_state_of_the_art_and_future_horizons
70. Stibbe A. (2015). Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By, London, New York: Routledge. 2015. 210 p. URL: https://www.academia.edu/31815240/Ecolinguistics_Language_ecology_and_the_stories_we_live_by

LINGUISTIC ECOLOGY – A MARGINAL DIRECTION OF LINGUISTICS: CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS IN THE CONTEXT OF ECOLOGY

Rudyshyn Serhii

Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Biological Sciences, Full Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of Teaching Natural Sciences
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. Today, environmental security and food are two of the most important scientific and political problems of mankind that need to be urgently solved. All other – political, social, economic, energy, demographic, and problems of modern technologies are directly or indirectly related to them. Therefore, the issues and terminology of ecology take on a special meaning in such fields as the humanities, social and behavioral sciences, and information technology, in which it becomes a special terminology, a means of expressing professional and social problems in the form of marginal terms, in particular: language ecology, soul ecology, spiritual ecology, an electronic ecosystem of education management, creativity ecosystem, software ecosystem, etc.

Thus, ecologists and biologists have faced «terminological entropy» – metaphorical interpretations of the conceptual apparatus of natural sciences by linguo-ecologists and uncertainty in the theoretical and practical use of new terms.

Purpose. The article aims to make a critical review, summary, and classification of theoretical and methodological developments in the marginal area of linguistics – linguistic ecology, to understand the environmental discourse in linguistic descriptions and its practical implementation

Methods. The following methods were used in the work: 1) analytical and descriptive (to study the developments of linguistic ecologists); 2) comparing and analyzing the main provisions (to study the perspectives of the research of terms both from the standpoint of linguistics and ecology); 3) contextual study of the terms of linguistic ecology.

Results. The article provides an overview of the theoretical and methodological approaches of linguists, psychologists, and philosophers to the formation of the terminosphere of linguistic ecology – a marginal branch of linguistics that studies the relationship between language and the environment, which is based on how people behave with the natural world under the influence of thoughts, concepts, ideologies, and worldviews that are expressed in language.

The author made a critical review of the terms «language ecosystem» and «bilingualistic tradition»; the potential negative risks of adapting biomorphic metaphors into language policy are pointed out, as the objectification, enumeration, and biologization of languages make them natural objects rather than cultural artifacts. It is argued that the ecological term is an element of the ecological term system, names a special concept, and requires a clear definition. Preservation of the primary scientific and natural meaning of the concepts «ecology» and «ecosystem» is urgent since the solution of ecological problems requires the definition and intensification of those areas of research where it is possible to find ways of human existence by nature.

The author points out the perspective of the practical application of ecological discourse in teaching practice, lexicographic work, and the formation of soft skills in the form of language culture, national unity, and ecological values among native speakers according to the «principle of complementarity».

Originality. The interpenetration of the terminosphere of linguistics into ecology can be compared to the horizontal transfer of genes (information), which is used by genetic engineers; in contrast to the traditional vertical transfer of conceptual and categorical apparatus within each science separately. The result of the transfer is the creation of «GMO» – linguistic ecology as a new reality; the vehicle (vector) of horizontal transfer is a person.

Linguo-ecologists metaphorically transfer the methods and terms of ecology to the language, so the expression «linguistic ecology» refers to the so-called «oxymoron» (Latin oxymoron – nonsense) – a literary and poetic technique (stylistic form) that combines opposite in content contrasting concepts and creates a semantic paradox, but together gives a new idea. Examples of oxymorons are the expressions: old New Year, ordinary miracle, dead souls, a living corpse, hot ice, optimistic tragedy, noble bandit, honest crook, end of eternity, deafening silence, and sustainable development. As a result, wish language ecology/linguistic ecology/ecological linguistics to gain wide recognition by the world scientific community by analogy with the recognition of the term «sustainable development», standardized in the documents and textbooks of all countries.

Conclusion. 1. An ecological term is an element of the ecological terminology system, it names a special concept and requires a clear definition. Ecology – biocentric interdisciplinary science about the relationship of organisms, their groups (populations, communities) between themselves and their habitat. Preservation of the primary scientific and natural meaning of the concepts «ecology» and «ecosystem» is urgent since the solution of ecological problems requires the definition and intensification of those areas of research where it is possible to find ways of human existence by nature. 2. Ecolinguistics is a new interdisciplinary field of knowledge that studies the relationship between language and the environment based on the way people deal with the natural world under the influence of thoughts, concepts, ideologies, and worldviews expressed in language. The pragmatic in the model called «linguistic ecology» is a

psycholinguistic construct that unites enthusiastic linguists and encourages them to communicate on environmental topics. We think this model uses the positive energy of emotional and cognitive perception of the words «ecology» and «ecological» as clean (without pollution), balanced, healthy, and positive for human life in the environment. 3. We are critical of the «bilingual tradition»/biomorphic view of linguistic diversity as biological. We believe that this creates negative risks of adapting biomorphic metaphors into language policy since the enumeration, objectification, and biologization of languages make them natural objects rather than cultural artefacts.

Key words: *Linguistic Ecology, Language Ecosystem, Ecological Discourse, Ecology*

References

1. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» [Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language»]. (2019). *zakon.rada.gov.ua*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine «On Higher Education»]. (2019). *fedmet.org*. URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/> [in Ukrainian].
3. Bertalanffy L. von. (1968). *General System Theory. Foundations, Development, Applications*. N.Y.: Braziller.
4. Bevzo, H. A. (2017). Dzherela pokhodzhennia ekolohichnoi terminolohii v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Linguistic ecology as a branch of science]. *Candidate's thesis*. Lviv: Lvivskiy nats. un-t imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
5. Bondar, O. (2003). Lihvistychna ekolohiia yak haluz nauky [Linguistic ecology as a branch of science]. *dspace.onu.edu.ua:8080*. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/17406/1/6-13.pdf> [in Ukrainian].
6. Bondar, O. (2006). Lihvistychna ekolohiia: stanovlennia novoi haluzi nauky [Linguistic ecology: formation of a new branch of science]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Lviv University Bulletin*, 38(2), 79-85 [in Ukrainian].
7. Bushman, I. O. (2005). Systema osvity yak zasib modernizatsii ukrainskoi kultury [The system of education as a means of modernization of Ukrainian culture]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. 225 s. [in Ukrainian].
8. Hardashuk, T. V. (2005). Ekolohichna spravedyvist yak kryterii hromadianskoho suspilstva (refleksii nad dosvidom SShA) [Environmental justice as a criterion of civil society (reflection on the US experience)]. *dspace.nbu.gov.ua*. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11910/33-Gardashuk.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
9. Hordun, S. M., & Kalynovska, I. M. (2021). Tendentsii rozvytku ekolinhvistyky ta yii rol u vyrishenni ekolohichnykh problem [Trends in the development of ecolinguistics and its role in solving environmental problems]. *www.baltijapublishing.lv*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4049/8480-1?inline=1> [in Ukrainian].
10. Hrinenko, O. O. (2014). Ekosystema prohramnoho zabezpechennia yak systema system [Software ecosystem as a system of systems]. *Naukovoiemni tekhnolohii – Science-intensive technologies*, 3(23), 280-284. [in Ukrainian].
11. Hudz, N. (2013) Ekolohichni dyskurs v lihvistychnykh opysakh [Ecological discourse in linguistic descriptions]. *eprints.zu.edu.ua*. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/9603/1/%D0%93%D1%83%D0%B4%D0%B7%D1%8C%204.pdf> [in Ukrainian].
12. Hudz, N. O. (2015). Anhlo-movnyi ekolohichni internet-resurs : aksiolohichni ta komunikatyvno-prahmatychni aspekty (na materialii veb-saitiv neuriadovykh pryrodookhoronnykh orhanizatsii) [An English-language environmental Internet resource: axiological and communicative-pragmatic appeals (based on the material of websites of non-governmental environmental organizations)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyivskiy un-t im. Borysa Hrynchenka. [in Ukrainian].
13. Zhukovska, V. V., & Derkach, N. O. (2011) Ekolinhvistyka: stanovlennia ta osnovni napriamy doslidzhen [Ecolinguistics: formation and main directions of research]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 1(2), 66-70. [in Ukrainian].
14. Zahorodniuk, V. P. (2019). *Suchasnyi naukovyi dyskurs: antropolohichni i humanistychni vymiry. Filosofski osnovy naukovykh doslidzhen [Modern scientific discourse: anthropological and humanistic dimensions. Philosophical foundations of scientific research]*. Kyiv: Interservis. [in Ukrainian].
15. Karpenko, K. I. (2006). Hendernyi vymir ekolohichnoi komunikatsii [Gender dimension of ecological communication]. *Doctor's thesis*. Kharkiv: Kharkivskiy derzhavnyi medychniy universytet. [in Ukrainian].
16. Klochko, S. (2017) Ekolinhvistychna paradyhma u movoznavstvi: vytoky [Ecolinguistic paradigm in linguistics: origins]. *pa.journal.kspu.edu*. URL: <https://pa.journal.kspu.edu/index.php/pa/article/view/250> [in Ukrainian].
17. Komar, O. (2009). Humanizatsiia nauky chy humanitaryzatsiia filosofii [Humanization of science or humanization of philosophy]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 466-467, 82-86. URL: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/OKomar.pdf> [in Ukrainian].
18. Kutsa, V. A. (2021). Ekolinhvistyka yak novitnii napriam doslidzhen u suchasni naukovii paradyhmi [Ecolinguistics as the newest area of research in the modern scientific paradigm]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 52(1), 120-1222. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v52/part_1/28.pdf [in Ukrainian].
19. Kvietnyi, R. N., Palamarchuk, Ye. A., Bisikalo, O. V., & Kovalenko, O. O. (2022). Kontseptsiiia suchasnoho universytetu na osnovi instrumentiv elektronnoi ekosystemy upravlinnia osvitynymi protsesamy jetiq VNTU [The concept of a modern university based on the tools of the electronic ecosystem for managing educational processes JETIQ VNTU]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 4(2), 1-7. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4220> [in Ukrainian].
20. Lihvistychni analiz khimichnykh terminiv, analiz khimichnykh istorychnykh dzherel dlia vykorystannia na urotsi khimii [Linguistic analysis of chemical terms, analysis of chemical historical sources for use in the chemistry lesson] (2022).

medialiteracy.org.ua. URL: <https://tinyurl.com/s4f4tupf> [in Ukrainian].

21. Lihvistychna heohrafiia [Linguistic geography] (2021). www.wiki.uk-ua.nina.az. URL: <https://tinyurl.com/4e5tt3dp> [in Ukrainian].

22. Lukianets, V. S., Kravchenko, O. M., & Ozadovska, L. V. (2000). *Suchasnyi naukovyi dyskurs: onovlennia metodolohichnoi kultury [Modern Scientific Discourse: Renewal of Methodological Culture]*. Kyiv: Tsentr praktychnoi filosofii. [in Ukrainian].

23. Manakin, V. M. (2021). *Mova i mizhkulturna komunikatsiia [Language and intercultural communication]*. Kyiv: VTs «Akademiiia». [in Ukrainian].

24. Marvan, Yi. (1993). *Mova v konteksti zavdan dukhovnoi ekolohii (Ekolinhvistyka ta yii rol u vidrodzhenni posttotalitarnoho suspilstva) [Language in the context of the tasks of spiritual ecology (Ecolinguistics and its role in the revival of post-totalitarian society)]*. Proceedings from: *Movoznavstvo: Druhyi mizhnarodnyi konhres ukrainistiv – Linguistics: Second International Congress of Ukrainian Studies* (pp. 197-198). Lviv: Dopovidi i povidomlennia. [in Ukrainian].

25. Matematychna lnhvistyka [Mathematical linguistics] (2018). *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy – Encyclopedia of modern Ukraine*. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66930 [in Ukrainian].

26. Mirchenko, M. V. (2014). *Osnovy ekolohii ukrainskoi literaturnoi movy: problemy, mozhlyvosti, perspektyvy [Fundamentals of the ecology of the Ukrainian literary language: problems, opportunities, prospects]*. *lingvj.oa.edu.ua*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n50/5.pdf> [in Ukrainian].

27. *Mova – DNK natsii – osvittniy proekt dlia tykh, khto kochke vdoskonalyty svoi znannia ukrainskoi movy [Language is the DNA of the Nation – educational project for those who want to improve their knowledge of the Ukrainian language]*. (2014). uk.wikipedia.org. URL: <https://tinyurl.com/28bbzsuh> [in Ukrainian].

28. Morozova, O. (2015). *Ekolohichni pidkhid do analizu nepravdyvykh vysloven [An ecological approach to the analysis of false statements]*. *Movni i kontseptualni kartyny svitu – Linguistic and Conceptual Pictures of the World*, 55, 258-166. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84006701.pdf> [in Ukrainian].

29. Ovseichyk, S. V. (2006). *Formuvannia ukrainskoi ekolohichnoi terminolohii [Formation of the Ukrainian ecological terminology]*. *Doctor's thesis*. Kyiv: Kyivskiy nats. un-t im. Tarasa. Shevchenka. [in Ukrainian].

30. Paithen, Kh. O., & Rykhter, P. Kh. (1993). *Krasota fraktalov [The beauty of fractals]*. Moscow: Myr. [in Russian].

31. Pestunov, V. P., & Stetsenko, O. S. (2009). *Ekolohiia dushi i zdorovia liudyny [Ecology of the soul and human health]*. dspace.kntu.kr.ua. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/5181/1/35_9_2009-121-129.pdf [in Ukrainian].

32. Potish, A. F., Medvid, O. H., Hvozdevskiy, O. H., & Kozak, Z. Ia. (2000). *Ekolohiia: osnovy teorii i praktykum [Ecology: the basics of theory and practice]*. Lviv: Novyi Svit. [in Ukrainian].

33. Pryhozhyn, Y., & Stenhers, Y. (1986). *Poriadok yz khaosa. Novii dyaloh cheloveka s pryrodoy [Order out of chaos. A new dialog between man and nature]*. Moscow: Editorial URSS. [in Russian].

34. Pryshchak, M. D. (2019). *Dyskurs metodolohichnykh zasad ekolohichnoi osvity [Discourse of methodological foundations of environmental education]*. ir.lib.vntu.edu.ua. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/24660> [in Ukrainian].

35. Radu, A. (2013). *Movna ekolohiia: napriamy ta problemy doslidzhennia [Language ecology: directions and problems of research]*. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh – Humanitarian education in technical higher education institutions*, 27, 191-197. URL: <file:///C:/Users/WoT/Downloads/alexi,+7871-19631-1-CE-1.pdf> [in Ukrainian].

36. Reimers, N. F. (1994). *Ekolohiia: Teoryia, zakoni, pravyla, pryntsyypi y hypotezi [Ecology: Theory, laws, rules, principles and hypotheses]*. Moscow, Russia. [in Russian].

37. Rozmaritsa, I. O. (2004). *Linhvokohnityvni osoblyvosti komunikatsii u sferi ekolohii [Linguistic and cognitive features of communication in the field of ecology]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Kyivskiy natsionalnyi un-t im. Tarasa Shevchenka. [in Ukrainian].

38. Zakharchenko, V. M., Luhovyi, V. I., Rashkevych, Yu. M., Talanova, Zh. V. (2014) *Rozroblennia osvittnikh proqram. Metodychni rekomendatsii [Development of educational programs. Methodical recommendations]*. V.H. Kremen (Ed.). Kyiv: DP «NVTs «Priorytety». URL: http://ibhb.chnu.edu.ua/uploads/files/metodrada/Rozroblennya_osv_program.pdf [in Ukrainian].

39. Rudenko, N. S. (2011). *Ekolohichna leksyka yak ob'ekt perekladu (na materialy slovnykovoi statti, anotatsii, zvituu, a takozh publitsystychnoi statti na ekolohichnu tematyku) [Ecological vocabulary as an object of translation (based on the material of a dictionary entry, annotation, report, and journalistic article on ecological topics)]*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson: Tavriiskiy nats. un-t im. V.I. Vernadskoho. [in Ukrainian].

40. Rudyshyn, S. D. (2009). *Biolohichna pidhotovka maibutnikh ekolohiv: teoriia i praktyka [Biological training of future ecologists: theory and practice]*. Vinnytsia: VMHO «Tempus». [in Ukrainian].

41. Rudyshyn, S. D. (2012). *Mova v Ukraini: pohliad z pozytsii vyshchoi nervovoi diialnosti ta psyholinhvistyky [Language in Ukraine: a view from the standpoint of higher nervous activity and psycholinguistics]*. *Pedahohika i psyholohiia profesiinnoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 5, 113–117. [in Ukrainian].

42. Rudyshyn, S. D. (2013) *Osnovy bioheokhimii [Fundamentals of biogeochemistry]*. Kyiv: VTs «Akademiiia». [in Ukrainian].

43. Rudyshyn, S. D., Melnyk, O. S., Koreneva, I. M. (2018). *Ekolohizatsiia osvity na zasadakh staloho rozvytku v Hlukhivskomu natsionalnomu pedahohichnomu universyteti imeni Oleksandra Dovzhenka [Ecologization of education on the basis of sustainable development at Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University]*. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka – Bulletin of Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National Pedagogical University*, 37(2), 230–236. [in Ukrainian].

44. Rudyshyn, S. D. (2013). *Systemnyi pidkhid do vyshchoi osvity v Ukraini: osvichenist, kompetentnist, natsionalni tsinnosti [A systematic approach to higher education in Ukraine: education, competence, national values]*. *Pedahohika i*

psykholohiia – Pedagogy and psychology, 3, 69–75. [in Ukrainian].

45. Rudyshyn, S. D. (2021). Ekolohiia ta linhvistychna ekolohiia: poniatiino-katehorialnyi dyskurs [Ecology and linguistic ecology: conceptual and categorical discourse]. VIII Proceedings from: *Mizhnarodnyi z'ezd ekolohiv – VIII International Congress of Ecologists*. Vinnytsia: VNTU. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/ecology/ecology2021/paper/viewFile/13541/11611> [in Ukrainian].

46. Rudyshyn, S. D., Kmets, A. M., Samilyk, V. I., & Hulakova, I. M. (2021). *Bioloohiia i ekolohiia. 10 klas [Biology and ecology. 10th grade]*. Sumy, Ukraine. [in Ukrainian].

47. Samokhina, V. O. (2019). *Kreatyvna dyskursyvna osobystist V ekosystemi tvorchoi diialnosti [Creative discursive personality in the ecosystem of creative activity]*. [in Ukrainian].

48. Selivanova, O. O. (2010). *Linhvistychna entsyklopediia [Linguistic encyclopedia]*. Poltava: Dovkillia. [in Ukrainian].

49. Serbenska, O. (2002). Suchasna ukrainska terminohrafiia i problemy ekolohii movy [Modern Ukrainian terminology and problems of language ecology]. *Visnyk NU 'Lvivska politekhnikha' «Problemy ukrainskoi terminolohii» – Bulletin of Lviv Polytechnic National University «Problems of Ukrainian terminology»*, 453, 17–20. URL: <https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-453-2002/suchasna-ukrayinska-terminografiya-i-problemi> [in Ukrainian].

50. Serpak, N. F., Sydoruk, T. M., & Sapun, K. V. (2021). Osoblyvosti ekolohichnoi leksyky suchasnoi nimetskoj movy [Features of environmental vocabulary of the modern german language]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I Vernadskoho – Scientific Notes of Vernadsky Kyiv Polytechnic National University*, 32(71), 240–244. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_1/43.pdf [in Ukrainian].

51. Sydorov, M. O., & Hrinenko, O. O. (2013). Modeliuvannia ekosystem prohramnoho zabezpechennia [Modeling of software ecosystems]. *jrnل.nau.edu.ua*. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/IPZ/article/view/6022> [in Ukrainian].

52. Stasiuk, T. V. (2020). Terminosfera novitnikh tekhnolohii: linhvotsotsiokohnityvni chynnyky formuvannia ta rozvytku [Terminosphere of the latest technologies: linguosociocognitive factors of formation and development]. *Doctor's thesis*. Kyiv: In-t ukrainskoi movy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

53. Taranenko, K. V. (2021). *Ekolohichna komunikatsiia v mediaprostori [Environmental communication in the media space]*. Ryha, Izdevniciba «Baltija Publishing». URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/139/4073/8504-1?inline=1> [in Ukrainian].

54. Troian, A. O., & Kantarzhny, N. I. (2019). Problemy ekolohii ukrainskoi movy [Problems of ecology of the Ukrainian language]. *eprints.library.odeku.edu.ua*. URL: http://eprints.library.odeku.edu.ua/id/eprint/6465/1/Troyan_%D0%90_O,%D0%20Kantarzhi_N_I_Problemy_ekologii_ukrainskoi_movy.pdf [in Ukrainian].

55. Khaken, H. (1980). *Synerhetyka [Synergetics]*. Moscow: Myr. [in Russian].

56. Fill, A. (2000). *Language and ecology: Ecolinguistic perspectives for 2000 and beyond*. Applied Linguistics for the 21st Century. Tokyo.

57. Fill, A., & Muhlhausler, P. (2006). *The ecolinguistics reader: Language, ecology and environment*. London, NY: Continuum.

58. Finke, P. (2014). The ecology of science and its consequences for the ecology of language. *Language Sciences*, 41(A), 71–82. URL: <https://dx.doi.org/10.1016%2Fj.langsci.2013.08.008>

59. Göpferich, S. (1995). Type of texts in environment and engineering: Pragmatic typology – Contrast – Translation. *Forum of Specialized language research. Tübingen: Narr*, 27, 117–138.

60. Haarmann, H. (1986). *Language in ethnicity: A view of basic ecological relations*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. URL: <https://doi.org/10.1515/9783110862805>

61. Halliday, M. (2001). New ways of meaning – The challenge to applied linguistics. In A. Fill, & P. Muhlhausler (Eds.) *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology, and Environment* (pp. 175–202). London, UK: Continuum. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/New-ways-of-meaning-the-challenge-to-applied-Halliday/a6deedff78d42610ec59ea3c594af34e089af879>

62. Haugen, E. (1972). *The Ecology of language*. Standford, CA: Standford University Press.

63. Herring, S. C. (2005). Computer-mediated discourse. In D. Schiffrin, D. Tannen, & H. E. Hamilton (Eds.) *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 612–634). Malden, Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd. URL: <https://doi.org/10.1002/9780470753460.ch32>

64. Lechevrel, N. (2009). The intertwined histories of ecolinguistics and the ecological approach of language(s): Historical and theoretical aspects of a research paradigm. In *Proceedings of the Symposium on Ecolinguistics: The Ecology of Science. University of Southern Denmark*. URL: <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00413983/document>

65. LeVasseur, T. (2015). Defining «Ecolinguistics?»: Challenging emic issues in an evolving environmental discipline. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 5(1), 21–28. URL: <https://doi.org/10.1007/s13412-014-0198-4>

66. Nettle, D., & Romaine, S. (2002). *Vanishing voices: The extinction of the world's languages*. New York: Oxford University Press.

67. Pennycook, A. (2004). Language policy and the ecological turn. *Language Policy*, 3, 213–239. URL: <https://doi.org/10.1007/s10993-004-3533-x>

68. Steciag, M. (2010). Environmental discourse in public debate in Poland: Relativization, exclusion and acceptance. *Language and Ecology*, 3(2), 1–16. <https://tinyurl.com/47nmezxa>

69. Steffensen, S. V., Fill, A. (2014). Ecolinguistics: The state of the art and future horizons. *Language Sciences*. 41(A), 6–25. URL: <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2013.08.003>

70. Stibbe, A. (2015). *Ecolinguistics: Language, ecology and the stories we live by*. New York: Routledge. URL: <https://doi.org/10.1017/S0047404517000112>

Отримано редакцією 4.01.2023 р.